



## ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СОЦІАЛЬНЕ БУТТЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ, ЯК РІЗНОВИД ВИКЛЮЧНИХ ПРАВ

Святослав Сліпченко,  
професор Харківського національного університету  
внутрішніх справ, доцент, кандидат юридичних наук

З визнанням того, що особисті немайнові відносини належать до предмета цивільного права актуальним стає визначення належного їм правового механізму. Від цього залежить не тільки позитивне регулювання особистих немайнових відносин, а й встановлення меж здійснення суб'єктивних прав, які виникають з приводу нематеріальних благ, способи захисту тощо. Тож метою пропонованої статті є встановлення правового механізму регулювання особистих немайнових відносин, які забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Сучасні позиції з приводу правового механізму зазначених відносин можна розділити на три трупі: пропріетарна концепція (М. Малєйна, Т. Лісничка, Є. Петров), концепція виключного права (Г. Шершеневич, В. Дозорцев, В. Колосов, М. Шварц) і концепція особистих прав як самостійної групи абсолютних (Р. Стефанчук, К. Гориславський, Л. Федок, І. Невзоров). Однак одразу необхідно зазначити, що помилковість спроб поширення режиму речей на нематеріальні блага вже доведена на прикладі відносин, які виникають із приводу результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Вбачається, що ті ж аргументи застосовні й до інших нематеріальних благ, про що вже виказувалось у юридичній літературі [1, 140]. Тож утримаємося від детального аналізу пропріетарної теорії. Щодо концепції особистих немайнових прав як виключних, то

така позиція була запропонована В. Дозорцевим ще в 1995–1998 роках. Він зауважив, що особисті немайнові права — це ще один вид виключних прав. До них він відносив як права на фізичну недоторканність особи (права на життя, здоров'я, особисту свободу, свободу переміщення, вибір місця проживання тощо), так і на внутрішній світ особистості, на її інтереси (на особисті та сімейні таємниці, невтручання в приватне життя, честь і гідність тощо) [2, 23, 41]. Пізніше, базуючись на твердженнях Г. Шершеневича, що правовідносини, в яких законодавець певним особам надає можливість вчиняти ті чи ті дії з нематеріальним об'єктом і водночас забороняє решті вчинення таких дій, називаються виключними [3, 138], й інші дослідники доходять подібних висновків щодо права на зображення [4].

Використовуючи порівняльний метод дослідження, перевіримо концепцію особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття фізичної особи, як виключних. Для цього зіставимо характеристики виключних прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності з особистими немайновими правами, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Однією з видових ознак виключного права є нематеріальна природа його об'єкта. Саме цю особливість було покладено в основу виокремлення прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності. Термін же «виключні



права» почав використовуватися для того, щоби підкреслити відмінність цих прав від прав на речі [5, 16].

При порівнянні природи об'єктів особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття фізичної особи, з природою результатів інтелектуальної, творчої діяльності, очевидно, що в обох випадках вона нематеріальна. Така схожість дала підстави низці вчених об'єднати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, права на інформацію та права на особисті немайнові блага в одну групу — права на нематеріальні блага [6, 28; 7, 6]. Водночас необхідно зазначити, що не тільки відсутність фізичної субстанції характерна таким нематеріальним благам\*. Такі об'єкти, як: ім'я фізичної особи, її зображення, честь, ділова репутація, особисті папери, відомості про особисте життя, житловий простір, кореспонденція, інформація, як і результати інтелектуальної, творчої діяльності, мають ознаки корисності [8, 143; 9, 15; 1, 141–143; 10, 31], відособленості [11, 14–17, 59; 12; 13, 103–173], здатні існувати автономно [14, 9; 15, 143; 16, 139–144; 17, 9; 13, 173–200], доступні для обладнання [1, 141–143]; об'єктивуються в просторі [11, 59; 18, 622–623; 19, 30; 20; 21, 119; 10; 22; 12]; можуть оцінюватися в грошах [23; 24, 212–214; 25, 13; 26, 15; 4]. Отож, подібність об'єктів особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття фізичної особи, та прав інтелектуальної власності як класичних виключних прав очевидна.

Поділяючи позицію В. Дозорцева про те, що правовий механізм регулювання відносин прямо залежить від характеристики об'єкта [27, 287–320], розглянемо (порівняємо) моделі пове-

дінки учасників відносин, які виникають з приводу різних груп нематеріальних благ.

Відомо, що відсутність матеріальної субстанції в таких об'єктах, як результати інтелектуальної, творчої діяльності, породжує можливість одночасного їх використання необмеженим колом осіб на необмеженій території. Жодних природних перешкод для цього не існує. Ця особливість вказує, що володіння нематеріальним благом фізично неможливе [28, 64; 29]. Неможливо й практично заборонити обладнання таким об'єктом [5, 40]. Тож виключне право, як сукупність норм, моделюючи правовідносини та визнаючи належність результатів інтелектуальної, творчої діяльності певним суб'єктам, спрямовує регулювання на використання об'єкта, а саме: встановлює межі його використання уповноваженою особою та обмеження на використання іншими суб'єктами [30, 166–169; 31, 61–65; 2, 15, 48; 32, 5; 33; 34, 34].

Аналіз норм, які містяться у главі 22 ЦК України, дає підстави дійти висновку, що модель поведінки для учасників багатьох особистих немайнових правовідносин подібна до моделі, встановленої для суб'єктів виключних прав. По-перше, оскільки інформацією, особистими немайновими благами, як і результатами інтелектуальної, творчої діяльності, неможливо володіти, то законодавець лише визнає їх належність особам. Таку правову можливість Р. Стефанчук пропонує називати благообладнанням [1, 143]. По-друге, як і у випадку з результатами інтелектуальної, творчої діяльності, об'єктивне право спрямоване на регулювання використання об'єктів особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття фізичної особи,

\* Термін «нематеріальні блага» в межах цієї статті використовується тільки у визначенні глави 15 ЦК України, тобто як поіменована група об'єктів, до якої належать лише результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, особисті немайнові блага. За межами цього терміна винесені ті об'єкти, що за своєю сутністю є нематеріальними, але законодавцем винесені за межі глави 15 ЦК України (наприклад, послуги).



а не на їх володіння. Наприклад, статті 295, 296 ЦК України передбачають способи використання імені фізичної особи, статті 286, 302 ЦК України — інформації, статті 303–305 ЦК України — особистих паперів, ст. 306 ЦК України — кореспонденції, ст. 308 ЦК України — зображення тощо. Потрете, подібно до відносин інтелектуальної власності, об'єктивне право регулює особисті немайнові відносини, встановлюючи заборону на використання нематеріального блага третіми особами, крім випадків, прямо передбачених законом. Наприклад, ст. 278, ч. 3 статті 286, 296, 297, 299, ч. 4 ст. 301, ст. 303, частини 2–5 статей 306–308, ст. 311 ЦК України. При цьому таку заборону можливо подолати, як і в правах на результати інтелектуальної, творчої діяльності, наданням згоди на використання блага третіми особами (допуск до останнього) [35, 16; 36, 641–647; 37, 10, 31; 38, 229–245]. Наприклад, така згода передбачена в статтях 296, 301, 302, 303–306, 308, 311 ЦК України.

Отож, між правом інтелектуальної власності й особистими немайновими правами, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, є схожість не тільки у природі та ознаках їхніх об'єктів, а й моделях поведінки, що встановлюються для учасників цих правовідносин. Зокрема, можливість самому (на свій розсуд) використовувати нематеріальне благо та можливість надавати дозвіл (згоду) на його використання іншим особам передбачена як для права інтелектуальної власності [30, 166–169; 31, 61–65; 32, 5; 2, 128], так і для низки особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Водночас класичне розуміння структури виключних правовідносин передбачає, що вони складаються з немайнових й майнових прав [39, 14–15; 40, 14; 41, 132; 34, 38; 2, 138; 42, 202; 16, 151; 43, 233], тоді як особисті немайнові правовідносини, що забезпечують

соціальне буття фізичної особи, вважається, не мають економічного змісту, тобто є «чистими немайновими» [25, 12; 44, 10]. На цю особливість вказує і ч. 2 ст. 269 ЦК України.

Не піддаючи сумніву немайнову складову особистих немайнових правовідносин, зазначимо, що твердження щодо відсутності в них економічного змісту потребує перевірки.

У юридичній літературі майнові відносини традиційно розкриваються як такі, що пов'язані з майном [45; 46, 360; 47, 109; 48]. Своєю чергою, термін «майно» застосовується до благ, які мають потенційну чи дійсну цінність [49], виражену в грошах [3, 94–95; 47, 109]. Тож, базуючись на загальних ознаках майнових прав, як більший засновок приймаємо твердження, що ті права, нематеріальні об'єкти яких можуть бути оцінені в грошах, здатні набувати й економічного змісту. При цьому економічна цінність права, як зазначається в юридичній літературі, знаходиться в межах цінності об'єкта [47, 116].

Зважаючи на вищевикладене можна стверджувати, що окрім немайнової природи, права на такі об'єкти, як: ім'я, зображення, честь, ділова репутація, особисті папери, житловий простір, кореспонденція, інформація можуть мати й майнову природу, тому що, як уже зазначалося, ці блага можуть оцінюватись у грошах. Така обставина свідчить, що особисті немайнові правовідносини, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, як і правовідносини інтелектуальної власності, можуть мати подвійну природу, тобто складатися з парних прав — немайнових і майнових. Підтвердження цьому знаходимо в судовій практиці судів Європи. Найбільш показовим у цьому сенсі є рішення Європейського Суду у справі Ван Марле проти Нідерландів, у якому Суд постановив, що ділова репутація може розглядатись як майно [50, 100, 231–232], а права на неї мають, зокрема й майно-



вий характер. Як приклад можна навести і судову практику Німеччини. Так, Федеральний Верховний суд Німеччини у справі Марлен Дітріх визнав ім'я та зображення майном, а права на ці об'єкти майновими [51]. А у справі Ганса Фухсбергера право на зображення було визнане майновим [52]. Такий підхід існує не тільки в судовій практиці Німеччини, а визнається й теорією цієї держави [53, 107–108]. Такий досвід напрацьовано й у Польщі [54].

Для перевірки зроблених висновків проведемо порівняння майнових складових в особистих немайнових правовідносинах і правовідносинах, які виникають з приводу результатів інтелектуальної, творчої діяльності.

О. Сергеев, аналізуючи природу авторських прав, вказує, що права на використання твору в будь-якій формі чи спосіб є майновими [40, 194]. При цьому право на використання вбирає в себе і можливість авторів вирішувати питання, пов'язані з наданням доступу до твору та його використанням з боку третіх осіб [40, 212]. Саме доступ до використання об'єкта надає цьому праву майнового характеру. Адже будь-яке суб'єктивне право має цінність тільки за умови відсутності такої ж можливості на присвоєне благо для решти учасників обороту, тобто можливість повинна бути виключною [47, 114].

Порівнюючи, наприклад, право на ім'я з авторським правом, можна зазначити, що носій імені, як і автор твору, може використовувати об'єкт на власний розсуд у будь-якій формі та в будь-який спосіб. В інших учасників цивільних правовідносин така можливість відсутня, крім випадків, передбачених чинним законодавством. Носій імені, по відношенню до імені, як і автор, по відношенню до твору, має можливість вирішувати всі питання, пов'язані з наданням третім особам доступу до свого нематеріального блага та його використанням. Відкриваючи третім особам доступ до об'єк-

та, уповноважена особа визначає і способи та межі доступу (використання). Це може бути використання імені в літературних чи інших творах як персонажа, в найменуванні юридичної особи чи торгової марці тощо. За відсутності згоди (наданого доступу) у третіх осіб така можливість відсутня. Наведене свідчить, що право на використання імені фізичної особи, як і право на використання твору, набуває цінності для учасників цивільних правовідносин, а отже, має економічний зміст, тобто є майновим.

Аналогічну природу мають права на використання й більшості інших нематеріальних благ, права на які забезпечують соціальне буття фізичної особи. Наприклад, за загальним правилом, маючи абсолютне панування над об'єктом, особа, що зображена на фотографії, сама вирішує питання використання свого зображення, відсторонюючи від нього всіх інших. Але, як і у випадку з іменем, уповноважена особа, допускаючи до свого нематеріального блага третіх осіб, створює для них можливість отримувати вигоду зі свого блага. Саме допуск до нематеріального блага створює можливість його використання третіми особами (публічний показ, відтворення, розповсюдження). Подібним чином зображення може бути використано в начотній рекламі, буклетах, журналах, при ілюстрації книг, статей, для карикатури тощо.

Яскравим підтвердженням сказаного може бути судовий спір, який виник у РФ.

Відомий російський актор С. Гармаш звернувся до Свердловського арбітражного суду з позовом до ВАТ «СКБ-банк», останній використав його фотографії у своїй рекламній кампанії. Спір виник через невиконання банком деяких умов договору, укладеного навесні 2009 року, відповідно до якого актор дав згоду на використання для його зображення лише ті фотографії, які були погодже-



ні з ним. При цьому не допускалося внесення до них змін (спотворення) й вони не могли використовуватися для реклами у містах Москві і Санкт-Петербурзі. Претензії до ВАТ «СЖБ-банк» виникли після того, як С. Гармаш дізнався, що на одному із зображень актору домальовали шапку, реклама з його зображенням використовувалась і в м. Санкт-Петербурзі, у рекламі були використані й ті фотографії, які з ним не погоджувалися.

Як можна бачити, подібно до прав інтелектуальної власності, маючи абсолютне панування, управомочена особа (С. Гармаш), на підставі договору, дала згоду на доступ до свого зображення банку й таким чином створила для нього можливість добувати вигоду зі свого блага (розміщувати зображення актора в рекламній продукції). Та, відкриваючи доступ до об'єкта, управомочена особа визначила не тільки момент, з якого ці зображення могли б використовуватися (з моменту узгодження), не тільки види зображень (ті, що узгоджені), не тільки способи (без змін, без спотворення), а визначила територію такого використання (крім міст Москви та Санкт-Петербурга).

Проводячи паралель з правом інтелектуальної власності, можна зазначити, що юридично забезпечена можливість визначення часу, місця і способів публічного показу нематеріального блага, яка була реалізована актором у згаданому договорі, в авторському праві називається правом на обнародування. Використання зображення актора, але з домальованою шапкою, порушило право, що називається у праві інтелектуальної власності правом на захист репутації (на недоторканність об'єкта). Використання на рекламних щитах тих фотографій із зображенням актора, що не були з ним погоджені, порушило його право, яке іменується в праві інтелектуальної власності правом на опублікування. Використання фотографії для виробництва рекламної про-

дукції банку є правом на відтворення, а наступне використання цієї продукції з зображенням — правом на розповсюдження, можливість внесення змін у зображення — правом на переробку, можливість отримати винагороду за використання нематеріального блага — правом на винагороду тощо. Вищевикладене свідчить, що конструкція виключного права здатна охоплювати й деякі особисті немайнові відносини, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.

Ще один з прикладів судової практики Федерального Верховного суду Німеччини описує німецький вчений Х. Й. Шрам. Спір, виник у результаті того, що фотографія власника однієї з пивоварень була використана без його згоди на плакаті, що рекламував засіб для підвищення потенції. І в цьому випадку суд дійшов висновку, що потерпілий має право вимагати від порушника грошової винагороди. При цьому автор відзначає, що такий підхід є досить поширеним у Німеччині. Ціна нематеріальних об'єктів, як і власне права на їх використання, визначається сумою, котру позивач міг би отримати, якби він від початку дав порушникові згоду на використання свого блага за винагороду [53, 107–108]. Інакше кажучи, при визначенні розміру винагороди за використання нематеріального блага третіми особами суди виходять з вартості ліцензії, тобто застосовують конструкцію виключних прав.

Викладене вказує на подвійну природу особистих немайнових правовідносин, у яких забезпечується соціальне буття фізичної особи, котру в авторських та винахідницьких правовідносинах, сьогодні практично ніхто не ставить під сумнів. Своєю чергою, подібність об'єктів, моделі поведінки, природи особистих немайнових правовідносин, покликаних забезпечити соціальне буття фізичної особи, та правовідносин, які виникають з приводу результатів творчої, інтелектуальної



діяльності, дає підстави вважати їх виключними правовідносинами. І для цього немає ніяких перешкод. Підтвердженням цього є відносини, що виникають із приводу найменування комерційної юридичної особи, яке виконує ту ж функцію, що й ім'я для фізичної особи, і вони регулюються за допомогою механізму виключного права.

Усе викладене вказує на користь того, що особисті немайнові права, котрі забезпечують соціальне буття фізичної особи, поряд з правами на результати інтелектуальної, творчої дія-

льності, належать до групи виключних прав. Отже, за допомогою конструкції виключного права можна не тільки забезпечити цілий блок відносин, які виникають з приводу нематеріальних благ, однаковим регулюванням, а й визначити нові способи, межі здійснення особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне буття фізичної особи, та їхнього захисту. ♦

### Список використаних джерел

1. Стефанчук Р. О. *Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Р. О. Стефанчук ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — К. : КНТ, 2008. — 626 с.*
2. Дозорцев В. А. *Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сб. статей / В. А. Дозорцев, Исслед. центр частного права. — М. : Статут, 2005. — 416 с.*
3. Шершеневич Г. Ф. *Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) / Г. Ф. Шершеневич ; вступительная статья Б. А. Суханов. — М. : СПАРК, 1995. — 556 с.*
4. Колосов В. *Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Электронный ресурс] / В. Колосов, М. Шварц // Интеллектуальная собственность : авторское право и смежные права. — 2008. — № 5. — Режим доступа к ресурсу : [http://www.kolosov.info/misc/pravo\\_na\\_izobrajenie4site.pdf](http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf).*
5. Аникин А. С. *Содержание и осуществление исключительных прав : дис... канд. юрид. наук / А. С. Аникин. — М., 2008. — 240 с.*
6. Малюга Л. В. *Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Малюга. — К., 2004. — 202 с.*
7. Федюк Л. В. *Система особистих немайнових прав у цивільному праві : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Федюк. — К., 2006. — 18 с.*
8. Агарков М. М. *Право на имя : сб. ст. по гражд. и торговому праву / М. М. Агарков. — М. : Статут, 2005. — 620 с.*
9. Суховерхий В. Л. *Личные неимущественные права в советском гражданском праве : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. Л. Суховерхий ; Свердлов. юрид. ин-т. — Свердловск, 1970. — 20 с.*
10. Молчанов Р. Ю. *Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. Ю. Молчанов ; Харк. нац. ун-т ВС. — Х., 2009. — 200 с.*
11. Красавчикова Л. О. *Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации / Л. О. Красавчикова. — Екатеринбург : Урал. военные вести, 1994.*



12. Горобець Н. О. *Право на недоторканість житла: цивільно-правовий аспект* : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. О. Горобець. — Х., 2009. — 22 с.
13. Сліпченко С. А. *Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица* : моногр. / С. А. Сліпченко. — Х. : ФОРМ МІЧУРИНА Н. А., 2011. — 336 с.
14. Флейшиц Е. А. *Личные права в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран* / Е. А. Флейшиц. — М. : Юриздат. НКЮ СССР, 1941. — 205 с.
15. Егоров К. Ф. *Личные неимущественные права граждан СССР* / К. Ф. Егоров // *Вопр. сов. права : ученые зап. ЛГУ.* — (Сер. юрид. наук). — Л. : Изд во Ленингр. ун-та, 1953. — № 151, вып. 4. — 293 с.
16. Спасибо-Фатеева И. В. *Парные права или еще одна попытка разобраться с личными неимущественными правами и раскрыть значимость категории «парные права» и их виды* / И. В. Спасибо-Фатеева // *Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения* : сб. статей и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. — К. : Юринком Интер, 2010. — 1040 с. — (Актуальные проблемы гражданского права).
17. Тагайназаров Ш. Т. *Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных прав граждан в СССР* / Ш. Т. Тагайназаров. — Душанбе : Дониш, 1990. — 216 с.
18. Белов В. А. *Гражданское право: Общая и Особенная части* : учебник / В. А. Белов. — М. : Центр ЮрИнфорР, 2003.
19. Нохрина М. Л. *Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными* / М. Л. Нохрина. — СПб. : Юрид. центр Пресс. — 2004. — 372 с.
20. Самохвалов А. А. *Информация как объект гражданских прав [Электронный ресурс]* / А. А. Самохвалов // *Право: Теория и Практика.* — 2003. — № 15. — Режим доступа: <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1503/4.html>
21. Головкин Р. Б. *Правовое и моральное регулирование частной жизни в современной России* : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Р. Б. Головкин. — Н. Новгород, 2005. — 516 с.
22. *Права на индивидуальный облик и собственное изображение [Электронный ресурс]* // *Адвокат 24h.* — 2009. — 8 янв. — Режим доступа к ресурсу : <http://advokat24.com.ua/prava-na-individualnyj-oblik-i-sobstvennoe-izobrazhenie>.
23. Дозорцев В. А. *Информация как объект исключительного права [Электронный ресурс]* / В. А. Дозорцев // *Дело и право.* — 1996. — № 4. — Режим доступа к ресурсу : <http://www.lawmix.ru/com/3953>.
24. Сиротенко С. *Деякі особливості застосування норм про компенсацію моральної (немайнової) шкоди стосовно суб'єктів господарювання* / С. Сиротенко // *Вісн. Акад. правових наук України.* — 1999. — № 1. — С. 212–214.
25. Малеина М. Н. *Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита* / М. Н. Малеина. — М. : МЗ Пресс, 2000. — 244 с.
26. Петров Є. В. *Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин* : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Є. В. Петров. — Х., 2003. — 18 с.
27. Дозорцев В. А. *Понятие исключительного права* / В. А. Дозорцев // *Проблемы современного гражданского права* : сб. статей — М. : Городец, 2000.



28. Рассудовский В. А. Проблемы правового регулирования инновационной деятельности в условиях рыночной экономики // *Государство и право*. — 1994. — № 3.
29. Аникин А. С. Правомочие обладания как элемент субъективного исключительного права / А. С. Аникин // [Электронный ресурс]. — Режим доступа к ресурсу : <http://koteh.ru/arbitrage/5133.html>
30. Зенин И. А. Рынок и право интеллектуальной собственности / И. А. Зенин // *Вопросы изобретательства*. 1991. — С. 166–169.
31. Городов О. А. Интеллектуальная собственность: правовые аспекты коммерческого использования : дис. ... докт. юрид. наук. / О. А. Городов. — СПб., 1999. — С. 61–65.
32. Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (Исключительные права) : учебник для вузов / В. О. Калятин. — М. : НОРМА, 2000. — 200 с.
33. Волынкина М. В. Концепция исключительных прав и понятие интеллектуальной собственности в гражданском праве [Электронный ресурс] / М. В. Волынкина // *Журнал российского права*, 2007. — Режим доступа к ресурсу : [http://www.juristlib.ru/book\\_3052.html](http://www.juristlib.ru/book_3052.html).
34. Еременко В. Содержание и природа исключительных прав (интеллектуальной собственности) / В. Еременко // *Интеллектуальная собственность*. — 2000. — № 4. — С. 34–39.
35. Молочков Ю. В. Защита чести и достоинства в гражданском процессе : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ю. В. Молочков. — Екатеринбург, 1993. — 19 с.
36. Слипченко С. А. Согласие физического лица на использование его изображения как юридический факт / С. А. Слипченко // *Современная социально-экономическая трансформация России: ориентиры и итоги в контексте глобализации и регионализации : материалы междунар. науч. конф. : сб. науч. ст. / под ред. О. В. Иншакова, Г. Б. Клейнера, П. В. Акинина и др.* — Краснодар : КубГАУ, 2006. — Ч. 1. — С. 641–647.
37. Колосов В. Право на изображение в Российском праве с учетом зарубежного опыта [Электронный ресурс] / В. Колосов, М. Шварц // *Интеллектуальная собственность : авторское право и смежные права*. — 2008. — № 4. — Режим доступа к ресурсу : [http://www.kolosov.info/misc/pravo\\_na\\_izobrajenie4site.pdf](http://www.kolosov.info/misc/pravo_na_izobrajenie4site.pdf).
38. Бобрик В. И. Договорное регулирование личных неимущественных отношений / В. И. Бобрик // *Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения : сб. ст. и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука*. — К. : Юринком Унтер, 2010. — 1040 с. — (Акт. проблемы граждан. права). — С. 229–245.
39. Гражданское право Украины : [учебник для вузов системы МВД Украины] : в 2-х ч. — Ч. 1 / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др. ; под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. — Х. : Ун-т внутр. дел ; Основа, 1996. — 440 с.
40. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учебн. / А. П. Сергеев. — М. : ТКВелби, 1996. — 704 с.
41. Липчик Д. Авторское право и смежные права / Пер. с фр. ; предисловие М. Федотова. — М. : Изд-во ЮНЕСКО, 2002.
42. Цивільне право України : підручник : у 2 т. / Борисова В. І. (кер. авт. кол.), Баранова Л. М., Жилінкова І. В. та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасько-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. — К. : Юрінком Інтер, 2004. — Т. 1. — 480 с.





43. Кохановская Е. В. К вопросу об общих положениях о праве интеллектуальной собственности в Гражданском кодексе Украины / Елена Велеониновна Кохановская // Альманах цивилистики : сб. ст. / под ред. Р. А. Майданчика. — К. : Алеута ; ЦУЛ. — Вып. 4. — 2011. — 420 с.
44. Пассек Е. Неимущественный интерес в обязательстве / Е. В. Пассек. Юрьев: Тип. К. Маттисена, 1893. — 321 с.
45. Джабаева А. С. Имущественное право как объект гражданского оборота [Электронный ресурс] / А. С. Джабаева // Сибир. юрид. вестн. — 2003. — № 3. — Режим доступа к ресурсу : <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1138745>.
46. Тихомиров М. Ю. Юридическая энциклопедия / Тихомиров М. Ю., Тихомирова Л. В. ; общ. ред.: Тихомиров М. Ю. — 5-е изд., доп. и перераб. — М. : Юринформцентр, 2002. — 360;
47. Туктаров Ю. Е. Имущественные права как объекты гражданско-правового оборота / Ю. Е. Туктаров // Актуальные проблемы гражданского права : сб. ст. / под ред. О. Ю. Шилохвостова. — М. : Изд-во Норма, 2003. — Вып. 6. — С. 101–135.
48. Шарапов В. В. Имущественное право как объект права собственности. [Электронный ресурс] / В. В. Шарапов. — Режим доступа к ресурсу : <http://www.yurclub.ru/docs/civil/article251.html>.
49. Чеговадзе Л. А. К дискуссии о природе имущественного права [Электронный ресурс] / Л. А. Чеговадзе // Законодательство. — 2003. — № 11. — Режим доступа к ресурсу : <http://www.intellect-law.ru/Priroda-imushchestvennyh-prav>
50. Рішення Європейського Суду по справі Ван Марле проти Нідерландів (Постанова ЄСПЛ від 26.06.1986 року) // Стандарти Совета Европы в области прав человека применительно к положениям Конституции РФ. — С. 100, 231–232.
51. Marlene Dietrich, Bundesgerichtshof, NIZR 49/97 от 1.12.1999. [Electronische resource]. — Zugangsregime: [http://www.uni-kiel.de/ipvr/l\\_schack/schriftenverzeichnis.shtml](http://www.uni-kiel.de/ipvr/l_schack/schriftenverzeichnis.shtml)
52. Hans Joachim Fuchsberger, NVIZR 285/91 от 14.04.1992.
53. Шрамм Х.-Й. Общее личное право и возмещение нематериального вреда в немецком праве / Х.-Й. Шрамм // Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения : сб. ст. и иных материалов / под ред. Р. А. Стефанчука. — К. : Юринком Унтер, 2010. — (Актуальные проблемы гражданского права). — С. 107–108.
54. Kurowska-Tober Ewa. Commercial use of the right to a likeness. Part I [Electronic resource] / Ewa Kurowska-Tober // Warsaw Voice: URL. — Mode of access: <http://www.warsawvoice.pl/view/7088> (24.05.2006).

Надійшла до редакції 30.05.2012 року